

Pomorski Dom Sztuki w Bydgoszczy – działalność wystawiennicza w latach 1946–1956*

Abstrakt. Artykuł dotyczy roli Pomorskiego Domu Sztuki w Bydgoszczy w odbudowie wystawiennictwa po II wojnie światowej. Badania objęły lata 1946–1956 i skupiły się na ustaleniu harmonogramu wystaw realizowanych w tym okresie. Odbiło się wówczas 129 ekspozycji. Na życiu kulturalnym w tym czasie duże piętno odcisnęła sytuacja polityczno-gospodarcza kraju. Od 1948 do 1953 r. pokazy zdominowane były przez twórczość realizowaną według zasad narzuconych przez doktrynę socrealistyczną i miały wyraźny wydźwięk propagandowy. Nie należy zapominać o roli kulturotwórczej i integracyjnej tej placówki, w której swoje prace prezentowali członkowie Związku Polskich Artystów Plastyków O. Pomorskiego, uczniowie Państwowego Liceum Technik Plastycznych w Bydgoszczy, twórcy ludowi i amatorzy plastyki. Badania oparte na dokumentacji archiwalnej i na lokalnej prasie z lat 1946–1956 pokazują dynamikę ruchu wystawienniczego, jego różnorodność i wpływ na kształtowanie środowiska artystycznego po II wojnie światowej.

słowa kluczowe: Pomorski Dom Sztuki, Bydgoszcz, lata po II wojnie światowej, wystawiennictwo

Pomeranian Art House in Bydgoszcz – exhibition activities in 1946–1956

Abstract. This article is dedicated to the role of the Pomeranian Art House in Bydgoszcz in rebuilding of exhibition activities after World War II. The studies covered the years 1946–1956 and focused on determination of the schedule of exhibitions held in that period. Bydgoszcz hosted 129 exhibitions

* Artykuł powstał na podstawie pracy licencjackiej napisanej przez Autorkę i obronionej w 2023 r. na Wydziale Historycznym Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy (Zarządzanie Dziedzictwem Kulturowym i Ochrona Zabytków). Promotorem pracy była dr Agnieszka Wysocka.

in that time. The political and economic situation had a great impact on Poland's cultural life. From 1948 to 1953 shows were dominated by artistic activities carried out based on the principles imposed by the doctrine of socialist realism and had clear propaganda overtones. One shall also remember about the culture-forming and integration role of this institution, which showcased works of members of the Association of Polish Artists and Designers of the Pomeranian Region, students of the State High School of Visual Art Techniques in Bydgoszcz, folk and amateur artists. Studies based on archival documents and local newspapers from 1946–1956 show the dynamics of an exhibition movement, its diversity and influence on the formation of an art community after World War II.

keywords: Pomeranian Art House, Bydgoszcz, the post-World War II years, exhibition activities

Od lat 80. XIX w. przy ulicy Gdańskiej 20 w Bydgoszczy stoi elegancki, neoklasycystyczny budynek. Powstał jako Towarzystwo Kasynowe „Wypoczynek”¹. Obecnie jest siedzibą Akademii Muzycznej w Bydgoszczy.

Losy gmachu przy ul. Gdańskiej 20 po II wojnie światowej, to efekt intensywnej działalności bydgoskich środowisk kulturalno-artystycznych. Poszukiwały one lokalu, w którym mogłyby realizować (ważne także z punktu widzenia socjologii) plany upowszechniania twórczości artystycznej, odradzającej się z pożogi wojennej. Za sprawą Mariana Turwida² powołanego na prezesa Związku Polskich Artystów Plastyków Okręgu Pomorskiego oraz Zygmunta Felczaka – wicewojewody i prezesa Klubu Literacko-Artystycznego w Bydgoszczy, podjęto starania, których celem było przyznanie gmachu byłego Kasyna Cywilnego miejscowym animatorom życia kulturalnego. Ostatecznie gmach pod nazwą Pomorski Dom Sztuki (wówczas przy Alejach 1-go Maja 20) otrzymały wspólnie Związki:

- 1 O historii budynku zob.: B. Derkowska-Kostkowska, *Kasynowe Towarzystwo „Wypoczynek” w Bydgoszczy i jego dom związkowy*, „Materiały do dziejów kultury i sztuki Bydgoszczy i regionu”, z. 3, (1998), s. 31–43.
- 2 Marian Turwid (1905–1987) w 1931 r. ukończył krakowską Akademię Sztuk Pięknych. W okresie dwudziestolecia międzywojennego podróżował po Europie. Należał do Grupy Artystów Wielkopolskich „Plastyka”. Po studiach osiadł w Bydgoszczy i rozpoczął karierę, głównie jako organizator życia kulturalnego Bydgoszczy i regionu. Z jego inicjatywy powstała Rada Artystyczno-Kulturalna miasta Bydgoszcz. W 1945 r. został członkiem i organizatorem bydgoskiego Oddziału Związku Polskich Artystów Plastyków (dalej: ZPAP). Od 1945 r. obejmował stanowisko dyrektora Państwowego Liceum Sztuk Plastycznych w Bydgoszczy. Pisał teksty i recenzje. Jako redaktor naczelny „Arkony”, członek redakcyjny czasopism „Pomorze” i „Przeglądu Artystycznego” publikował teksty o tematyce kulturalnej, za: K. Jułga, *Dwadzieścia lat plastyki w województwie bydgoskim*, Bydgoszcz 1964, s. 46–47.

Il. 1. Kartka pocztowa z wizerunkiem Kasyna Cywilnego przed przebudową, za: <https://fotopolska.eu/884949,foto.html?o=b141266&p=1> [dostęp: 20.04.2023]

Plastyków, Muzyków, Literatów, Klub Literacko-Artystyczny oraz Wojewódzki Wydział Kultury i Sztuki³.

7 października 1946 r., przedstawiciele Okręgu Pomorskiego Związku Plastyków przedstawili sprawozdanie z działalności Oddziału od listopada 1945 r. do 30 września 1946 r. W sprawozdaniu znajduje się notatka o stanie technicznym budynku Pomorskiego Domu Sztuki. Wynika z niej, że w 1945 r. budynek był w bardzo złym stanie, nie posiadał okien, drzwi, instalacji elektrycznej, wodociągowej i kanalizacyjnej. Aby podnieść budynek z ruiny, nowi właściciele pozyskiwali fundusze z różnych źródeł⁴. Prace remontowe trwały z przerwami i nawet na kilka tygodni przed oficjalnym otwarciem, na łamach „Ilustrowanego Kuriera Polskiego” proszono o wsparcie finansowe podczas kwest ulicznych⁵. 4 listopada 1945 r. pisano, że: *prace nad odrestaurowaniem sal szkolnych w gmachu „Domu Sztuki” (przy Al. 1 Maja 20) dobiegają końca*⁶. [il. 1]

3 Archiwum Państwowe Bydgoszcz (dalej: APB), Zarząd Okręgowy Związku Polskich Artystów Plastyków w Bydgoszczy, sygn. 1026.

4 J.w., sygn. 1026/2.

5 *Minister Kultury i Sztuki dokona otwarcia pięknego „Domu Sztuki” w Bydgoszczy*, „Ilustrowany Kurier Polski” (dalej: IKP), 1946, nr 113 (27 IV), s. 5.

6 *Z Bydgoskiej Szkoły Sztuk Plastycznych*, IKP, 1945, nr 14 (4 XI), s. 3.

Otwarcie gmachu, które miało miejsce 7 maja 1946 r., zostało wpisane w obchody jubileuszu 600-lecia miasta⁷. W inauguracji wziął udział Minister Kultury i Sztuki – Władysław Kowalski. W tym samym dniu otwarto pierwszą wystawę ukazującą dorobek twórczy ZPAP Okręgu Pomorskiego⁸. Poetka Zofia Strzelecka uhonorowała otwarcie Pomorskiego Domu Sztuki wierszem⁹.

Powojenne oczekiwanie na otwarcie Pomorskiego Domu Sztuki, w miejscu, gdzie przed wojną i w jej trakcie urzędowała społeczność niemiecka, miało charakter symboliczny. Był to wyraz wygranej kultury polskiej nad okupantem. Było to jednak częściowe zwycięstwo, ponieważ w działalności Pomorskiego Domu Sztuki w Bydgoszczy po II wojnie światowej widoczna jest propaganda ustroju politycznego komunistycznych władz. Na działalność wystawienniczą w Pomorskim Domu Sztuki mocno wpłynęła wprowadzona przez władzę państwową w 1949 r. doktryna socrealistyczna¹⁰. Instytucje kulturalne po 1949 r., jeśli chciały istnieć, musiały podporządkować się wytycznym socrealizmu. Narzucony styl ograniczył działania artystyczne polskich twórców i działalność kuratorską do sztywnych, powtarzalnych w treści tematów. Styl realizmu socjalistycznego, którego głównym założeniem była: *idea sztuki socjalistycznej w treści i narodowej formie*¹¹ zapanował w powojennej sztuce. Treścią była praca, wydarzenia polityczne, robotnicze i społeczne, a *narodowa forma* miała nawiązywać do XIX-wiecznego realizmu, malarstwa historycznego oraz sztuki ludowej. Odrzucano kubizm, impresjonizm, abstrakcjonizm, a także sztukę kolorystów i awangardzystów. Nowy styl stopniowo wybrzmiewał w pracach plastyków całego kraju, w tym i artystów z okręgu pomorskiego. Jedni artyści widzieli w socrealizmie szansę na odbudowanie dorobku kulturowego. Z entuzjazmem uczestniczyli w tym procesie, poddając swoją dotychczasową działalność krytyce i przemianowaniu twórczości na nowe wartości. W opozycji do nich stali twórcy, zdający sobie sprawę z *nieuniknionej zależności od*

7 Terminarz głównych uroczystości związanych z obchodem 600-lecia m. Bydgoszczy, IKP 1946, nr 115 (29 IV), s. 6.

8 Otwarcie Pomorskiego „Domu Sztuki”, IKP, 1946, nr 120 (6 V), s. 6.

9 Wiersz Zofii Strzeleckiej „Dom Sztuki” w Bydgoszczy, IKP, 1946, nr 122 (8 V), s. 3: „Dom Sztuki w Bydgoszczy” /Jeszcze lasem sosnowym pachnie świeże wnętrze/Wapno bielmem wygląda z nieumytych szyb/A już głos wśród ścian młodych echami się piętrzy/Krokom ludzkim się dziwi białych desek skrzyp/Tobie, Myśli Tworząca, dłoń człowieka czyni/Mieszkanie proste. Czysty wznosi Tobie dom/Tobie, Myśli Tworząca, buduje świątynię/Byś zjawiała się słowem, kształtem ludzkim snom/Na progu Twego Domu niech me strofy klękają/I tak długo u Twoich pozostaną stóp/Aż dźwignie się duch ludzki wskrzeszony przez Piękno/Sztuko. Sztuko! Dla ciebie najgłębszy mam kult!

10 J. Studzińska, *Socrealizm w malarstwie polskim*, Warszawa 2014, s. 32.

11 A. K. Olszewski, *Dzieje Sztuki Polskiej 1890–1980 w zarysie*, Warszawa 1988, s. 83.

Bydgoszcz, dnia 15 listopada 1948 r.

Do: Kol. Przena Borysowskiego Stanisława

Preliminarz wystawowy na rok 1949 w Pomorskim Domu Sztuki w Bydgoszczy

Styczeń - luty :	ZPAP Okręg Krakowski
Luty :	Wystawa Sztuki Ludowej
Marec :	Wystawa Zbiorowa Prac Lucjana Stanisława
Kwiecień :	ZPAP Okręg Wrocławski
Maj :	Wystawa Zbiorowa Prac Tymona Niesiołowskiego
Czerwiec :	Wystawa w związku z dniami Pomorza
Lipiec :	
Sierpień :	Wystawa Portretów Pracowników Pracy
Wrzesień :	Zbiorowa Rzeźbiarskiego i Weymana
Październik :	Wystawa Okręgu Pomorskiego
Listopad :	
Grudzień :	

II.2. Preliminarz wystawowy na 1949 r. w Pomorskim Domu Sztuki spisany na prośbę Stanisława Borysowskiego, ze zbiorów APB, Plan wystaw i sprawozdania z odbytych wystaw prac malarskich i pomników w ZPAP Okręgu Pomorskiego, sygn. 1026/29

*polityki stalinowskiej, której prawdę znali z doświadczenia czasu wojny*¹². Rok 1955 przyniósł pierwsze refleksje i ocenę obowiązującej przez sześć lat doktryny. Rok później Władysław Gomułka został I Sekretarzem Komitetu Centralnego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej i nastał okres tzw. odwilży. Związek Radziecki stracił kontrolę nad polską kulturą, która od tego momentu otworzyła się na bardziej swobodne i rozwijające formy wyrazu artystycznego¹³.

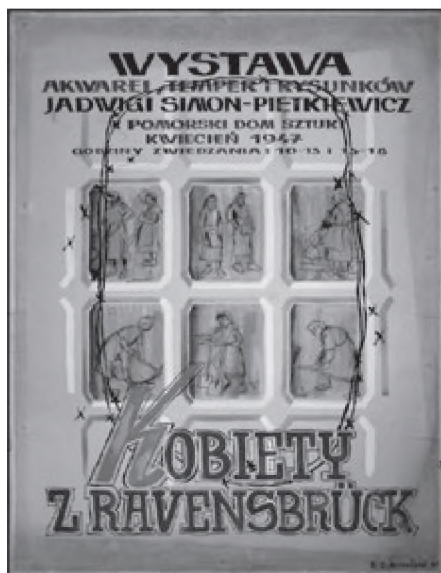
Planowanie wystaw mających odbyć się w danym sezonie w Pomorskim Domu Sztuki było ustalane podczas porad zarządu i członków ZPAP O. Pomorskiego [il. 2]. Z zachowanych protokołów zebrania wynika, że wiele zaplanowanych wydarzeń nie odbyło się w wyznaczonym terminie i było albo przeniesionych na inny czas, albo też całkowicie ich zaniechano. Wystawy, które się odbyły, były spisywane w tabelach, w których poza tematem wystawy, datą otwarcia i jej zamknięcia zamieszczano takie informacje, jak: miejsce wystawy, liczba zajętych pomieszczeń, organizator wydarzenia, ilość wystawionych eksponatów (z podziałem na malarstwo, rzeźbę, grafikę). Na podstawie zebranych materiałów udało się

¹² J. Studzińska, dz. cyt., s. 76.

¹³ Tamże, s. 407.

odtworzyć programy wystaw z lat 1946–1956. W tym czasie w Pomorskim Domu Sztuki odbyło się 129 pokazów: 7 w 1946 r., 10 w 1947 r., 12 w 1948 r., 20 w 1949 r., 14 w 1950 r., 12 w 1951 r., 13 w 1952 r., 10 w 1953 r., 12 w 1954 r., 8 w 1955 r. i 11 w 1956 r. Najczęściej wystawiano prace artystów indywidualnych oraz artystów ZPAP O. Pomorskiego. Odbyło się dwadzieścia pięć wystaw indywidualnych, z czego: dwadzieścia pojedynczych artystów (w tym 2 pośmiertne i 2 artystów zagranicznych), cztery dwójki twórców, na przykład Stanisława Borysowskiego oraz Zenona Kononowicza w maju 1948 r. oraz Stanisława Łuczaka i Tadeusza Mokrzyckiego w listopadzie 1949 r., a jedna pokazywała trójkę artystów – odbyła się w 1946 r. pt. „Wystawa trzech grafików: Stanisława Brzęczkowskiego, Kazimierza Śramkiewicza i Ludwika Tyrowicza”. Dwukrotnie zorganizowano indywidualne pokazy fotografii – Jana Bułhaka w 1946 r. i Włodzimierza Puchalskiego w 1954 r. Według katalogów odbyło się ponadto jedenaście wystaw członków ZPAP O. Pomorskiego. Organizowano je zazwyczaj na przełomie roku i w miesiącach wiosennych (marzec, kwiecień, maj) [il. 3a]. Z analizowanego materiału wynika jednak, że artyści ZPAP O. Pomorskiego prezentowali swój dorobek dziewiętnaście razy, bo osiem pokazów zostało uwzględnionych w oddzielnych katalogach jako odrębne wystawy – organizowano je, aby zaprezentować fragment twórczości artystów w konkretnej technice plastycznej, na przykład: „Wystawa Rysunków Okręgu Pomorskiego” z września 1948 r., na której prezentowano rysunki, grafikę i akwarele. W związku z akcjami propagandowymi członkowie ZPAP O. Pomorskiego brali też udział w takich pokazach, jak pierwszomajowa „Wystawa portretów pomorskich przodowników pracy”. W Pomorskim Domu Sztuki odbyło się siedem wystaw innych Związków niż O. Pomorskiego. Dwukrotnie prace wystawiali artyści z ZPAP Okręgu Poznańskiego (określanego także jako Wielkopolski), Krakowskiego i Warszawskiego. Tylko raz w bydgoskim salonie wystawienniczym swoje prace zaprezentowali artyści ZPAP Okręgu Gdańskiego. Osoby odpowiedzialne za organizację wystaw pozwalały na zaprezentowanie swojego dorobku twórczego nie tylko profesjonalnym artystom, ale także amatorom plastykom. Z racji współdzielenia budynku Pomorskiego Domu Sztuki z Wolnym Studium Artystycznym, a od 1947 r. z Państwowym Liceum Technik Plastycznych, organizowano cykliczne pokazy osiągnięć młodzieży.

Od 1948 r. widoczny jest przełom w działalności wystawienniczej Pomorskiego Domu Sztuki, bo od tego czasu organizowane są pokazy amatorów – robotników, żołnierzy oraz artystów ludowych. Poza wystawami ściśle związanymi ze sztukami plastycznymi – malarstwem, grafiką i rzeźbą, w Pomorskim Domu Sztuki znalazło się miejsce na inne formy artystyczne. Odbyło się kilka wystaw fotografii (trzy przygotowane przez Związek Polskich Artystów Fotografików), ekspozycji,

Il. 3. Plakaty: a) I Wystawy Okręgu Pomorskiego ZPAP [proj. Stanisław Brzęczkowski] oraz b) wystawy „Kobiety z Ravensbrück” – prace Jadwigi Simon-Pietkiewicz [proj. Bronisław Zygfryd Nowicki], ze Zbiorów Specjalnych WiMBP w Bydgoszczy, sygn. DŻS XIV.2.5

na których prezentowano projekty architektoniczne czy tkaniny oraz ceramikę artystyczną. Organizowane w Pomorskim Domu Sztuki wystawy były niejednokrotnie przedłużane z uwagi na duże zainteresowanie zwiedzających – doroczna wystawa ZPAP Okręgu Pomorskiego została przedłużona z 15 stycznia 1948 r. do końca miesiąca. W tym miejscu warto wspomnieć o długości trwania wystaw. Podczas, gdy jedne trwały kilka dni, jak wystawa prac Jadwigi Simon-Pietkiewicz [il. 3b] (wystawa objazdowa)¹⁴, to inne (głównie cykliczne ZPAP) prezentowano ponad miesiąc. W trakcie oraz po zakończeniu niektórych wystaw można było zakupić wybrane prace. Oferta w zależności od wystawy była skierowana do różnych odbiorców, wśród których byli m.in. ZPAP, Komisja Zakupów Ministerstwa Kultury i Sztuki oraz mieszkańcy odwiedzający wystawę. O zakupionych pracach informowano w protokołach oraz na osobnych rachunkach – protokołach. Organizatorzy chcieli, żeby każdy miał możliwość zakupu obrazów. Była to forma wsparcia artystów, mogli w ten sposób zarobić, a z drugiej strony urzędy państwowe wymagały odpowiedniej oprawy, a tę zapewniały dzieła powstające od

14 M. Turwid, „Kobiety z Ravensbrück” w oczach polskiej malarki, IKP, 1947, nr 100 (14 IV), s. 7.

Il. 4. F. Burkiewicz, „Polscy skazańcy na Młyńskiej” (drzeworyt), za: *Z Wystawy Plastyki Poznańskiej w Pomorskim Domu Sztuki*, IKP 1946, nr 216 (12 VIII), s. 8

pewnego momentu w duchu obowiązującego socrealizmu. Niektóre prace ekspozowane podczas wystaw w Pomorskim Domu Sztuki brały udział w konkursie na najlepszą z nich, a autorzy zwycięskich prac otrzymywali nagrody pieniężne. Tak było m.in. podczas wystawy „Pomorze w pracy i walce o pokój” w 1951 r.¹⁵

Tematyka prac była różnorodna i w większości związana z aktualną sytuacją w kraju. W 1946 i 1947 r. zrealizowano kilka wystaw będących rozliczeniem z wojenną przeszłością [il. 4]. Taka była wystawa pt. „Warszawa w gruzach” z 1946 r.¹⁶ czy „Bydgoszcz oskarża” z 1947 r.¹⁷ W tym czasie popularne były również pejzaże (głównie polskich miast), portrety oraz martwa natura. W miarę upływu czasu, poza cyklicznymi wystawami ZPAP O. Pomorskiego oraz wystaw prac uczniów Państwowego Liceum Technik Plastycznych w Bydgoszczy, pojawiły się wystawy o tematyce propagandowej, mające ścisły związek z nowym ustrojem politycznym Polski. Portrety zdominowały przedstawienia Włodzimierza Lenina, Józefa Stalina i innych radzieckich postaci ze świata polityki, sztuki, literatury,

15 *Pomorze w pracy i walce o pokój. Najlepsze prace otrzymały nagrody m. Bydgoszczy*, IKP, 1951, nr 266 (9 X), s. 5.

16 „Warszawa w gruzach” nowa wystawa w Pom. Domu Sztuki, IKP, 1946, nr 254 (19 IX), s. 4.

17 *Bydgoszcz w tygodniu walki z niemczyzną*, IKP, 1947, nr 268 (1 X), s. 5.

Il. 5. Plakat z wystawy Rembrandt – Wystawa reprodukcji grafiki i malarstwa w 350 rocznicę urodzin artysty [proj. Bronisław Zygfryd Nowicki], ze Zbiorów Specjalnych WiMBP w Bydgoszczy, sygn. DŻS XIV.2.5

a pejzaże zastąpiły obrazy, na których młodzi, silni ludzie zajmowali się uprawą roli, budową socjalistycznego państwa itp. Na przestrzeni analizowanego okresu, wyraźnie zaznaczają się granice, kiedy to plastycy wystawiający w Pomorskim Domu Sztuki zmieniali kierunek swojej twórczości. Zauważalne jest przejście: od prac pozbawionych cech politycznych i ideologicznych, prezentowanych w pierwszych dwóch latach działalności bydgoskiego salonu, przez okres intensywnego zaangażowania w obowiązkową doktrynę artystyczną, aż po lata 1955 i 1956, kiedy w sztuce ustępuje socrealizm. W latach 50. XX w. nikt już nie rozliczał się z przeszłością i nie tworzył prac nawiązujących do II wojny światowej. Z wystaw wybrzmiewały hasła tworzenia silnego społeczeństwa, a wspomnienia z okresu wojny nie pasowały do powojennej odbudowy kraju. Programy wystawowe w latach 1948–1953 były najbardziej propagandowe, a to za sprawą wprowadzenia i umacniania się doktryny socrealistycznej. Pokazy, takie jak: „30 lecie pracy w Związku Radzieckim” z lipca 1948 r., „Pomorze – Armii Radzieckiej” z lutego 1949 r., pokaz darów dla Józefa Stalina w grudniu 1949 r. i wiele podobnych wystaw, służyło umacnianiu nowego ustroju politycznego. Między innymi przez sztukę zacieśniano przyjaźń pomiędzy Związkiem Radzieckim a Polską. Pierwszą taką ekspozycją był pokaz prac 1 maja 1949 r. – „Wystawa portretów

pomorskich przodowników pracy” (inaczej określana jako wystawa „Człowiek i Praca”)¹⁸.

Od początku działalności Pomorskiego Domu Sztuki założono, że wystawy ZPAP O. Pomorskiego i wystawy prac uczniów Państwowego Liceum Technik Plastycznych w Bydgoszczy będą miały charakter cykliczny. W dużej mierze udało się to zrealizować poza małymi wyjątkami (w 1956 r. nie odbyła się coroczna wystawa prac uczniów Państwowego Liceum Technik Plastycznych). W trakcie funkcjonowania bydgoskiego salonu wystawowego zrodził się kolejny pomysł na cykliczne pokazy. Od 1953 do 1956 r. Związek Polskich Artystów Fotografików organizował pokazy fotografii. Podobnie miały się odbywać coroczne pokazy prac żołnierzy Pomorskiego Okręgu Wojskowego, jednak problemem były kwestie organizacyjne. Na przestrzeni dziesięciu lat działalności salonu zorganizowano ekspozycje kopii obrazów. Były to: pokaz reprodukcji dzieł francuskich malarzy XIX/XX w. – pierwszy zrealizowany w 1947 r., a kolejny w 1956 r., pokaz reprodukcji Rembrandta z 1952 i 1956 r. [il. 5].

Działalność Pomorskiego Domu Sztuki w analizowanym okresie ukierunkowana była wyłącznie na wystawy czasowe i poza pracami ZPAP O. Pomorskiego nie posiadał stałej kolekcji. Można stwierdzić, że Pomorski Dom Sztuki był swoistym medium, tam toczyło się aktualne bydgoskie życie plastyczne. Otwarte dla profesjonalnych artystów i amatorów, spełniało swoją główną rolę – udostępniania sztuki i aktywnego uczestnictwa w tym procesie.

18 I. Jastrzębska-Puzowska, *Życie artystyczne w latach 1945–1956*, [w:] *Historia Bydgoszczy*, t. III, cz. 1, 1945–1956. red. K. Budka, Bydgoszcz 2015, s. 302.

Spis wystaw w Pomorskim Domu Sztuki w Bydgoszczy w latach 1946–1956*

1946

Tytuł wystawy	Czas trwania	Artyści biorący udział w wystawie Uwagi
I wystawa ZPAP O. Pomorskiego ¹	(7 maja– 24 czerwca)	36 artystów, 114 prac – malarstwo, grafika, rzeźba
Wystawa prac uczniów Wolnego Studium Artystycznego ^{2,3}	(28/29 czerwca– 8 lipca)	Pokaz prac uczniowskich
„Dzieła Malarstwa, Rzeźby i Grafiki Artystów Plastyków Wielkopolski” ⁴	(14 lipca– 15 września)	Pokaz osiągnięć 37 artystów ZPAP/o. Wielkopolski
„Warszawa w gruzach” ⁵	(20/22 września– 20 października)	Pokaz fotografii Jana Bułhaka i akwareli Stanisława Poznańskiego
Wystawa artystów grafików ⁶	(24 listopada– 11/15 grudnia)	Pokaz prac Stanisława Brzeczowskiego, Kazimierza Śramkiewicza, Ludwika Tyrowicza
Doroczna Wystawa Gwiazdkowa ZPAP O. Pomorskiego ⁷	(15 grudnia– 30 grudnia)	
Wystawa stała członków ZPAP O. Pomorskiego ⁸	(otwarta 15 lipca w Małej Sali PDS)	

* Informacje pochodzą z katalogów wystaw, artykułów prasowych (IKP, „Arkona”), z dokumentacji archiwalnej przechowywanej w Archiwum Państwowym w Bydgoszczy, z materiałów ze zbiorów Biblioteki Muzeum Okręgowego im. Leona Wyczółkowskiego w Bydgoszczy, Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu i Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej im. dr. Witolda Bełzy w Bydgoszczy.

1 *Katalog Wystawy Prac Związku Polskich Artystów Plastyków Okręgu Pomorskiego w ramach uroczystości jubileuszowych 600-lecia miasta Bydgoszczy*, Maj, Czerwiec 1946.

2 Od 1945 r. szkoła działała jako Wolne Studium Artystyczne, a od 1947 r. zmieniono nazwę na Państwowe Liceum Technik Plastycznych, za: *Państwowe Liceum Technik Plastycznych, Historia szkoły*, <https://www.gov.pl/web/plastykbydgoszcz/historia-szkoly2>, [dostęp: 21.04.2025].

3 M.K., *Z salonu wystawowego w Pomorskim Domu Sztuki*, „Arkona”, 1946, nr 9–10, s. 19.

4 J. Remer, *Plastycy poznańscy w Pomorskim Domu Sztuki*, IKP, 1946, nr 203 (30 VII), s. 4.

5 M. Turwid, *Pieśń o zburzonej Warszawie*, IKP, 1946, nr 271 (6 X), s. 5; mt.[M. Turwid], *„Warszawa w gruzach” w Pomorskim Domu Sztuki*, „Arkona”, 1946, nr 12 (IX), s. 21.

6 A. Chyczewska, *Porażki i zwycięstwa grafiki*, „Arkona”, 1947, nr 1–2 (I), s. 21.

7 *Wystawa gwiazdkowa w Pom. Domu Sztuki*, IKP, 1946, nr 342 (16 XII), s. 10.

8 *Sztuka na Pomorskiej Wystawie Przemysłu i Handlu*, IKP, 1946, nr 190 (16 VII), s. 6.

1947

Tytuł wystawy	Czas trwania	Artyści biorący udział w wystawie Uwagi
„Od Michałowskiego do Pankiewicza”/„Od Moneta do Matisa” ⁹	(styczeń–25 lutego)	Wystawa kopii dzieł sztuki polskiej i kopii dzieł sztuki francuskiej
„Kobiety z Ravensbrück” ¹⁰	(7 kwietnia–14 kwietnia)	Wystawa około 150 rysunków Jadwigi Simon-Pietkiewicz
Jubileuszowa wystawa Jerzego Rupniewskiego ¹¹	(25/27 kwietnia–15 maja)	Wystawa zorganizowana z okazji 35-lecia twórczości Jerzego Rupniewskiego
Wiosenna wystawa ZPAP O. Pomorskiego ¹²	(2 czerwca–22 czerwca)	22 artystów, 100 prac – malarstwo, grafika, rzeźba
Wystawa prac uczniów Państwowego Liceum Technik Plastycznych ¹³	(25 czerwca–3 lipca)	Pokaz prac uczniowskich
Wystawa Jana Cybisa i artystów ZPAP O. Warszawskiego ¹⁴	(17 września–pocz. października)	124 prace pokazywane w ramach wdzięczności stolicy za zaangażowanie mieszkańców Polski w odbudowę Warszawy [il. 6]
„Bydgoszcz oskarża” ¹⁵	(5 października–5 listopada)	Wystawa eksponatów potwierdzających zbrodnie niemieckie dokonane w Warszawie, podtoruńskiej Barbarce, Piaśnicy oraz w obozach w Auschwitz, na Majdanku i w Dachau
Wystawa „Dzieje cywilizacji w Polsce” Jana Matejki ze zbiorów Muzeum Narodowego w Warszawie ¹⁶	(8 października–21 października)	
Wystawa ZPAP O. Krakowskiego ¹⁷	(9 listopada–12 grudnia)	32 artystów, 80 prac
Wystawa ZPAP O. Pomorskiego ¹⁸	(12 grudnia–30 stycznia 1948)	34 artystów, 102 prace

9 Wystawa reprodukcji artystycznej w Pomorskim Domu Sztuki, IKP, 1947, nr 72 (15 III), s. 5.

10 M. Turwid, „Kobiety w Ravensbrück” w oczach polskiej malarki, IKP, 1947, nr 100 (14 IV), s. 7; A. Chyczewska, „Kobiety w Ravensbrück”, „Arkona”, 1947, nr 5–6, s. 19.

11 Katalog Wystawy Jubileuszowej Prac Art. Malarza J. Rupniewskiego pod patronatem przew. Wojew. Rady Narodowej Dr W. Wiecho z okazji 35-lecia pracy, 25 kwietnia – 15 maja 1947, słowo wstępne Witold Bunikiewicz i Marian Turwid.

12 A. Chyczewska, Wiosenny salon plastyków pomorskich, „Arkona”, 1947, nr 7–8, s. 16; Wiosenna wystawa plastyków bydgoskich, IKP, 1947, nr 154 (9 VI), s. 11.

13 Przedłużenie wystawy prac uczniów P.S.S.P., IKP, 1947, nr 178 (3 VII), s. 7.

14 Wystawa prac Jana Cybisa, IKP, 1947, nr 257 (18 IX), s. 5; A.B., Inauguracja sezonu wystawowego w Pomorskim Domu Sztuki, IKP, 1947, nr 257 (20 IX), s. 5.

15 Tydzień walki z niemczyzną rozpoczęty. Bydgoszcz manifestuje swoją wrogość wobec Niemców i niemczyzny, IKP, 1947, nr 274 (7 X), s. 2; Dla złodzieja nie ma nic świętego. Próba włamania do sal wystawy: „Bydgoszcz oskarża”, IKP, 1947, nr 278 (11 X), s. 5; w pierwszych dniach pokazu doszło do włamania i próby kradzieży eksponatów. Kradzież udaremniono.

16 Z Notatnika. Dzieła Jana Matejki w Pomorskim Domu Sztuki, IKP, 1947, nr 273 (6 X), s. 5; Godna uznania impreza. Dzieje cywilizacji w Polsce w „Pomorskim Domu Sztuki”, IKP, 1947, nr 277 (10 X), s. 2.

1948

Tytuł wystawy	Czas trwania	Artyści biorący udział w wystawie Uwagi
„Współczesna Grafika Czechosłowacka” ¹⁹	(14 lutego– 14 marca)	69 artystów, 293 prace
„Wystawa Przemysłu Artystycznego” ²⁰	(11 kwietnia– 25 kwietnia)	Pokaz mebli, ceramiki i tkanin zorganizowany przez Biuro Nadzoru i Estetyki Produkcji w Warszawie
„Pierwszy Okręgowy Festiwal Świetlicowy Okręgu Wojskowego 2” ²¹	(15 kwietnia– 30 kwietnia)	Na wystawie zaprezentowano: <i>mapy, gazetki, albumy pamiątkowe, humorystyczne rysunki, wykresy szlaków bojowych I i II armii, rzeźby, pomysłowe gry towarzyskie, plansze, obrazy itp.</i> ²²
Wystawa prac Stanisława Borysowskiego i Zenona Kononowicza ²³	(3 maja– 21 maja)	90 prac
Wystawa prac Bronisława Jamontta ²⁴	(23 maja– 13 czerwca)	63 prace
Doroczna Wystawa prac uczniów Państwowego Liceum Sztuk Plastycznych w Bydgoszczy i członków Państwowego Ośrodka Kultury Plastycznej w Bydgoszczy ²⁵	(19 czerwca– początek lipca)	Pokaz prac
„30-lecie pracy w Związku Radzieckim” ²⁶	(11 lipca– 31 lipca)	Wystawa zorganizowana z inicjatywy Wojewódzkiego Zarządu Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Radzieckiej

17 *Plastycy krakowscy na Pomorzu*, IKP, 1947, nr 314 (17 XI), s. 5.

18 *Katalog Dorocznej Wystawy Okręgu Pomorskiego Związku Polskich Artystów Plastyków*, grudzień 1947– styczeń 1948.

19 M. Turwid, *Współczesna grafika czechosłowacka w Pomorskim Domu Sztuki*, IKP, 1948, nr 50 (21 II), s. 4; *Katalog Wystawy Współczesnej Grafiki Czechosłowackiej*, luty 1948.

20 *Współpraca rzemiosła ze sztuką. Z wystawy przemysłu artystycznego w Pomorskim Domu Sztuki*, IKP, 1948, nr 101 (14 IV), s. 5.

21 *Festiwal Wojska Polskiego rozpoczęty*, IKP, 1948, nr 104 (17 IV), s. 5.

22 Tamże.

23 APB, *Wykaz wystaw plastycznych zorganizowanych staraniem Związku Polsk. Artystów Plastyków Okręgu Pomorskiego na terenie Pomorskiego Domu Sztuki w 1948 roku*, sygn. 1026; *Katalog Wystawy Zbiorowej Prac Stanisława Borysowskiego i Zenona Kononowicza*, maj 1948.

24 A.B., *Wystawa zbiorowa prac Bronisława Jamontta*, IKP, 1948, nr 141 (26 V), s. 5.

25 *Wystawa w Pom. Domu Sztuki. Przyszli technicy sztuk plastycznych prezentują swój dorobek*, IKP, 1948, nr 167 (21 VI), s. 11.

26 APB, *Plan wystaw i sprawozdania z odbytych wystaw prac malarskich i pomników w ZPAP Okręgu Pomorskiego*, sygn. 1026/29, Pismo Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Radzieckiej z 25 maja 1948 r. do Zarządu ZPAP z prośbą o udostępnienie sali w Pomorskim Domu Sztuki na cele wystawowe.

„Rysunki Okręgu Pomorskiego” ²⁷	(21 września– 10 października)	23 artystów, 42 prace, wystawa: <i>rysunków, akwarel i grafik Członków Okręgu Pomorskiego Związku Polsk. Art. Plastyków</i> ²⁸ .
„Wystawa amatorskich prac plastycznych i modelarstwa technicznego członków związków zawodowych” ²⁹	(17 października– 30 października)	120 prac artystów-amatorów robotników: <i>począwszy od malarskich, poprzez rzeźby ceramiczne, gipsowe, drewniane i płasko-rzeźby (...)</i> Odrębność tej wystawy polegała na tym, że była pierwszą próbą zaprezentowania twórczości artystycznej środowiska robotniczego ³⁰ .
„Wystawa Obrazów Członków ZPAP O. Pomorskiego” ³¹	(7 listopada– 11 listopada)	150 prac
Wystawa Zbiorowa prac Antoniego Grabarza i Jana Kulikowskiego ³²	(25 listopada– 22 grudnia)	30 obrazów Antoniego Grabarza, 100 grafik i rysunków Jana Kulikowskiego
Doroczna wystawa prac ZPAP O. Pomorskiego w ramach Uroczystości Kongresu Zjednoczeniowego ³³	(25 grudnia– 21 stycznia 1949)	102 prace

1949

Tytuł wystawy	Czas trwania	Artyści biorący udział w wystawie Uwagi
„Wystawa współczesnego malarstwa krakowskiego” ³⁴	(30 stycznia– 13 lutego)	32 artystów, 60 prac (obrazów i grafik)
„Pomorze – Armii Radzieckiej” ³⁵	(22/23 lutego– 25 lutego)	Pokaz: <i>darów społeczeństwa woj. pom. dla Armii Czerwonej z okazji 31 rocznicy jej istnienia</i> ³⁶ . Na wystawie znalazły się wykonane przez młodzież szkolną i robotników petycje dziękczynne, obrazy, maskotki, gry świetlicowe. Za najwartościowszą uznano listę z tysiącami podpisów obywateli regionu w podziękowaniu za wyzwolenie z niemieckiej niewoli.

27 *U plastyków Pomorskich*, IKP, 1948, nr 265 (27 IX), s. 5; *Katalog Rysunki, Akwarele, Grafika*, wrzesień 1948.

28 Tamże.

29 *Odkrywamy talenty*, IKP, 1948, nr 284 (16 X), s. 4.

30 M. Turwid, *Na marginesie wystawy amatorskich prac artystycznych*, IKP, 1948, nr 291 (23 X), s. 4.

31 *Katalog Wystawy Obrazów Członków Związku Polskich Artystów Plastyków Okręgu Pomorskiego*, listopad 1948.

32 *Katalog Wystawy Zbiorowej prac Antoniego Grabarza i Jana Kulikowskiego*, grudzień 1948.

33 *Wystawa Plastyki Pomorskiej*, IKP, 1949, nr 1 (1 I), s. 9; *Katalog Dorocznej Wystawy Prac Członków Związku Polskich Artystów Plastyków Okręgu Pomorskiego w ramach uroczystości Kongresu Zjednoczeniowego*, grudzień 1948–styczeń 1949.

34 *Życie kulturalne. Plastycy krakowscy w Pom. Domu Sztuki*, IKP, 1949, nr 37 (7 II), s. 5.

35 *Pomorze – Armii Radzieckiej*, IKP, 1949, nr 55 (25 II), s. 5.

36 *Pomorze – Armii Czerwonej*, IKP, 1949, nr 54 (24 II), s. 5.

„Wystawa pokonkursowa projektów malowidła do foyer nowo powstającego teatru” ³⁷	(14 marca)	W konkursie nie przyznano pierwszej nagrody. Druga trafiła do Tymona Niesiołowskiego, dwie kolejne ex aequo przyznano Stanisławowi Wojciechowskiemu i Stanisławowi Borysowskiemu.
Wystawa modeli „Pomnika Wdzięczności dla Armii Czerwonej” ³⁸	(14 marca)	
Wystawa planów rozwoju przestrzennego, gospodarczego, zagospodarowania miast i wsi ³⁹	(31 marca)	Wystawa zorganizowana przez Regionalną Dyрекcję Planowania Przestrzennego.
„Wystawa Czechosłowackiej Młodej Plastyki” ⁴⁰	(8 kwietnia–23 kwietnia)	13 artystów, 54 prace, przede wszystkim grafika, rysunki, akwarele i gwasze
„Wystawa portretów pomorskich przodowników pracy. Człowiek i Praca” ⁴¹	(1 maja–21 maja)	Wystawa konkursowa prac autorstwa członków ZPAP/o. Pomorskiego. Nagrody zdobyli: Stanisław Borysowski, Marian Turwid i Tymon Niesiołowski ⁴² .
Wystawa prac Józefa Pankiewicza ⁴³	(26 maja–9 czerwca)	121 prac artysty, opisywana jako: <i>jedna z czołowych, obecnego sezonu wystawienniczego w bydgoskim salonie</i> ⁴⁴ .
Wystawa prac ZPAP O. Poznańskiego ⁴⁵	(otwarcie 12 czerwca)	
Doroczny pokaz prac uczniów Państwowego Liceum Technik Plastycznych i Państwowego Ogniska Kultury Plastycznej ⁴⁶	(17 czerwca–27 czerwca)	
Wystawa „Malarze polscy połowy XIX wieku” ⁴⁷	(1 września–9 października)	Dzieła ze zbiorów Muzeum Narodowego w Warszawie, m.in.: Juliusza Kossaka, Henryka Rodakowskiego, Piotra Michałowskiego, Józefa Simmlera.

37 Rozstrzygnięcie konkursu na malowidło do foyer nowego teatru, IKP, 1949, nr 72 (14 III), s. 10.

38 APB, Wykaz wystaw realizowanych staraniem Z.P.A.P Okręgu w Bydgoszczy na terenie m. Bydgoszczy 1949 r., sygn. 1026/29.

39 Pomorze przyszłości na wystawie Regionalnej Dyr. Planowania Przestrz., IKP, 1949, nr 89 (31 III), s. 3.

40 Otwarcie wystawy w Pom. Domu Sztuki, IKP, 1949, nr 98 (9 IV), s. 3; APB, Wykaz wystaw realizowanych staraniem Z.P.A.P. Okręgu w Bydgoszczy na terenie m. Bydgoszczy 1949 r., sygn. 1026/29 (czas trwania wystawy zaplanowano pierwotnie od 13 marca do 12 kwietnia).

41 Pierwsza ogólnopolska wystawa Portretów Przodowników Pracy, IKP, 1949, nr 202 (25 VII), s. 5.

42 Nagrodzenie prac z wystawy „Człowiek i praca”, IKP, 1949, nr 128 (11 V), s. 5.

43 „Środa” wśród obrazów Pankiewicza, IKP, 1949, nr 143 (26 V), s. 3.

44 M. Piątkiewicz, Środa Literacka. Wśród obrazów Pankiewicza, IKP, 1949, nr 145 (28 V), s. 3.

45 Plastycy poznańscy na Pomorzu, IKP, 1949, nr 181 (4 VII), s. 5.

46 A. Bagr, Doroczna wystawa prac uczniów Państw. Liceum Technik Plastycznych i Państw. Ogniska Kultury Plastycznej, IKP, 1949, nr 170 (23 VI), s. 5.

47 M. Turwid, „Malarze polscy połowy XIX w.” w Bydgoszczy, IKP, 1949, nr 252 (13 IX), s. 3; Zamknięcie wystawy „Malarstwo polskie XIX wieku”, IKP, 1949, nr 248 (9 X), s. 5.

„Wystawa grupy 9-ciu Grafików” ⁴⁸	(1 września–18 października)	„Grupa 9 grafików” skupiała twórców z Krakowa.
Wystawy „Droga życia i twórczości Chopina” i „Okolice Chopina” ⁴⁹	(16 października–22 października)	1949 rok był Rokiem Fryderyka Chopina w Polsce. Wystawa upamiętniała to wydarzenie. Towarzyszyły jej koncerty.
„Wystawa Grafiki Radzieckiej” ⁵⁰	(23 października–21 listopada)	
Wystawa z okazji 150 rocznicy urodzin Aleksandra Puszkina ⁵¹	(6 listopada–13 listopada)	
Wystawa prac Stanisława Łuczaka i Tadeusza Mokrzyckiego ⁵²	(27 listopada–15 grudnia)	80 prac malarskich i graficznych Stanisława Łuczaka i 30 obrazów Tadeusza Mokrzyckiego
Wystawa prac uczniów Związku Młodzieży Polskiej i Państwowego Liceum Technik Plastycznych ⁵³	(28 listopada)	
Doroczna wystawa prac ZPAP O. Pomorskiego ⁵⁴	(18 grudnia–9/10 lutego 1950)	50 artystów – tematyka prac podporządkowana doktrynie socrealistycznej

1950

Tytuł wystawy	Czas trwania	Artyści biorący udział w wystawie Uwagi
„Wystawa świetlicowych gazetek ściennych poświęconych Włodzimierzowi Leninowi i Józefowi Stalinowi” ⁵⁵	(24 stycznia–2 lutego)	Na wystawę przysłano 1000 gazetek ściennych.
Wystawa „Armia Czerwona” ⁵⁶	(24 lutego–5 marca)	Prace (głównie rysunki) uczniów Państwowego Liceum Technik Plastycznych w Bydgoszczy
„Wystawa Polskiej sztuki Ludowej” ⁵⁷	(12 marca–16 kwietnia)	Wystawa zorganizowana przez Centralne Biuro Wystaw Artystycznych we współpracy z Referatem Sztuki Ludowej w Departamencie Twórczości w Ministerstwie Kultury i Sztuki.

48 S. Brzęczkowski, „9-ciu Grafików”, IKP, 1949, nr 279 (10 X), s. 5.

49 *Przed uroczystościami w związku z śmiercią Chopina. Wysiłki artyści – to tylko służba tych, którzy mają piękno wchłaniać*, IKP, 1949, nr 284 (15 X), s. 5.

50 A.B., *Wystawa grafiki radzieckiej w Pomorskim Domu Sztuki*, IKP, 1949, nr 294 (25 X), s. 3.

51 *W niedzielę otwarcie wystawy puszkiniowskiej*, IKP, 1949, nr 306 (6 XI), s. 5.

52 A.B., *Wystawy zbiorowe prac plastyków pomorskich Stanisława Łuczaka i Tadeusza Mokrzyckiego*, IKP, 1949, nr 329 (29 XI), s. 3.

53 *Dorobek młodzieży Państw. Liceum Technik Plastycznych na wystawie w Pom. Domu Sztuki*, IKP, 1949, nr 328 (28 XI), s. 7.

54 *Katalog Dorocznej Wystawy Prac Członków Okręgu Pomorskiego Związku Polskich Artystów Plastyków*, grudzień 1949–styczeń 1950.

55 *Otwarcie wystawy gazetek ściennych*, IKP, 1950, nr 24 (24 I), s. 3.

Wystawa prac członków ZPAP O. Warszawskiego ⁵⁸	(otwarcie 26 kwietnia)	
Doroczna wystawa prac uczniów Państwowego Liceum Technik Plastycznych i Państwowego Ogniska Kultury Plastycznej ⁵⁹	(otwarcie 15 czerwca)	Pokaz uzupełniały prace studentów toruńskiego Uniwersytetu Mikołaja Kopernika z Wydziału Sztuk Pięknych.
„Sto pięćdziesiąt lat malarstwa polskiego” ⁶⁰	(10 lipca –18 lipca)	Dzieła ze zbiorów Muzeum Narodowego w Poznaniu
„Rysunki i akwarele malarzy polskich 19 i 20 wieku” ⁶¹	(14 lipca –18 lipca)	
„Wystawa prac Józefa Toma ze zbiorów Muzeum Narodowego w Warszawie” ⁶²	(1 września –koniec września)	Wystawa w ramach: <i>imprez związanych z Miesiącem Odbudowy Warszawy</i> ⁶³ .
„Wystawa Grafiki Meksykańskiej” ⁶⁴	(otwarcie 15 października)	Pokazano kilkadziesiąt prac twórców meksykańskich. Wszystkie dotyczyły walk prowadzonych przez: „meksykańskie siły postępowe”.
„Bydgoszcz w oczach młodych plastyków” ⁶⁵	(od 29 października)	Prace 27 absolwentów Państwowego Liceum Technik Plastycznych w Bydgoszczy
„Pierwsza Ogólnopolska Wystawa Tematyczna” ⁶⁶	(od 23 listopada do 8 grudnia)	Głównym celem wystawy była prezentacja założeń socrealizmu wprowadzonych do polskiej plastyki.
Pokaz litografii wzorowanych na radzieckich pracach ⁶⁷	(listopad)	Prace uczniów bydgoskiego Wydziału Poligrafiki Państwowego Liceum Technik Plastycznych
Wystawa „Malarstwo Radzieckie – w reprodukcji” ⁶⁸	(połowa grudnia– połowa stycznia)	

56 „Armia Czerwona”. Otwarcie interesującej wystawy prac młodzieży w Pomorskim Domu Sztuki, IKP, 1950, nr 56 (25 II), s. 5.

57 S. Brzeczkowski, *Sztuka ludowa na wędrownce*, IKP, 1950, nr 79 (20 III), s. 5.

58 Anons, IKP, 1950, nr 115 (27 IV), s. 5.

59 Doroczna wystawa prac uczniów, IKP, 1950, nr 164 (16 VI), s. 3; *Sala koncertowa w Pomorskim Domu Sztuki zmieni swe oblicze*, IKP, 1950, nr 184 (6 VII), s. 5; ważnym wydarzeniem z punktu widzenia twórczości młodzieży bydgoskiego liceum była wakacyjna przebudowa Pomorskiego Domu Sztuki, bo jedna z sal i foyer, po remoncie miały zostać dostosowane do comiesięcznych ekspozycji prac uczniów.

60 *Z salonów wystawowych*, IKP, 1950, nr 188 (10 VII), s. 5.

61 *Wystawa malarstwa w Bydgoszczy*, IKP, 1950, nr 193 (15 VII), s. 5.

62 *Z salonów wystawowych*, IKP, 1950, nr 257 (18 IX), s. 5.

63 Tamże.

64 *Wystawa grafiki meksykańskiej*, IKP, 1950, nr 283 (14 X), s. 3.

65 M. Turwid, *W młodych oczach*, IKP, 1950, nr 306 (6 XI), s. 5.

66 *Nowa wystaw w PDS*, IKP, 1950, nr 339 (9 XII), s. 5.

67 *Pokaz litografii*, IKP, 1950, nr 325 (25 XI), s. 3.

68 A.B., *Wystawa malarstwa radzieckiego w reprodukcji*, IKP, 1950, nr 343 (13 XII), s. 5.

Il. 6. J. Cybis, „Kwiaty” (akwarela), za: *Z bieżącej wystawy w Pomorskim Domu Sztuki, „Arkona” 1947*, nr 9–10, s. 1

Il. 7. S. Matuszczak, „Motyw bydgoski” (rysunek), za: M. Turwid, *Pierwsze kroki*, IKP, 1952, nr 155 (29/30 VI), s. 5

Il. 8. T. Niesiołowski, „Portret młodej dziewczyny” (olej), za: *Wystawa Jubileuszowa Tymona Niesiołowskiego w 50-lecie Twórczości Artysty*, marzec–kwiecień 1955, ze Zbiorów Specjalnych WiMBP w Bydgoszczy, sygn. MG 1765.1955

1951

Tytuł wystawy	Czas trwania	Artyści biorący udział w wystawie Uwagi
Wystawa prac artystów-amatorów ⁶⁹	(otwarcie 28 stycznia)	Ponad 100 prac, wyróżniające się prace Klary Prillowej
II Światowy Kongres Pokoju w Warszawie w fotografii ⁷⁰	(11 marca– 18 marca)	
Doroczna wystawa członków ZPAP O. Pomorskiego ⁷¹	(26 marca– 16 kwietnia)	80 prac – malarstwo, rzeźba, grafika
„Wystawa Współczesnej Grafiki Polskiej” ⁷²	(16 kwietnia– ok. 25 kwietnia)	
„Bydgoszcz w oczach młodych plastyków” ⁷³	(20 kwietnia– 1 maja)	Prace uczniów Państwowego Liceum Technik Plastycznych w Bydgoszczy. Młodzi artyści stworzyli serię prac ukazujących najbardziej charakterystyczne motywy Bydgoszczy. Poziom prac był na tyle wysoki, że postanowiono wykorzystać prace uczniów i stworzyć z nich serię pocztówek z widokami miasta.
„Wystawa rumuńskiej karykatury politycznej” ⁷⁴	(1 maja– 1 czerwca)	
„Regionalny pokaz architektury” ⁷⁵	(13 sierpnia– 5 września)	Wystawa z inicjatywy Bydgoskiego Przedsiębiorstwa Projektów Budownictwa Miejskiego
Wystawa konkursowa „Pomorze w pracy i w walce o pokój” ⁷⁶	(16 września– 8 października)	W konkursie mogli brać udział wyłącznie członkowie ZPAP O. Pomorskiego, a przygotowane przez nich prace musiały dotyczyć udziału: „Pomorza w jego walce o utrwalenie pokoju i realizację planu 6-letniego, jako budowy zrębów socjalizmu w Polsce Ludowej”.
Wystawa radzieckiej grafiki i książki ⁷⁷	(14 października– 12 listopada)	

69 Notatnik. *U plastyków amatorów*, IKP, 1951, nr 49 (18 II), s. 5.

70 *Wystawa w PDS*, IKP, 1951, nr 70 (11 III), s. 6 (termin otwarcia około 11 marca).

71 *Doroczna wystawa plastyków okr. bydgoskiego*, IKP, 1951, nr 82 (23 III), s. 3; *Katalog Dorocznej Wystawy Prac Członków Okręgu Pomorskiego Związku Polskich Artystów Plastyków*, marzec–kwiecień 1950.

72 M. Turwid, *Pochwała grafiki polskiej*, IKP, 1951, nr 110 (22 IV), s. 5.

73 *Wspólny Czyn 1-Majowy Państw. Lic. Technik Plastycznych i Instytutu Wydawniczego „Kraj”*, IKP, 1951, nr 108 (20 IV), s. 3.

74 *Wystawa rumuńskiej karykatury politycznej*, IKP, 1951, nr 117 (29 IV), s. 5–6.

75 *Wielka wystawa architektoniczna zapozna społeczeństwo Pomorza z osiągnięciami naszego budownictwa socjalistycznego*, IKP, 1951, nr 211 (5/6 VIII), s. 7.

76 *Obwieszczenie. Konkurs na nagrodę plastyczną miasta Bydgoszczy w 1951 r.*, IKP, 1951, nr 180 (1 VII), s. 11; J. Piechocki, *Pokój i palety. Z powodu wystawy: „Pomorze w pracy i w walce o pokój”*, IKP, 1951, nr 253 (23/24 IX), s. 5.

„Wystawa architektury i sztuki dekoracyjnej” ⁷⁸	(11 listopada–11 grudnia)	
Doroczny pokaz ZPAP O. Pomorskiego połączony z wystawą prac Koźmy Czuryły ⁷⁹	(21 grudnia–12 stycznia 1952)	12 artystów, 35 prac

1952

Tytuł wystawy	Czas trwania	Artyści biorący udział w wystawie Uwagi
Wystawa prac plastyków ZPAP O. Pomorskiego ⁸⁰	(13 stycznia–28 lutego)	120 prac, przede wszystkim grafiki i akwarele
Wystawa „Bułgaria w krajobrazie” ⁸¹	(1 marca–30 marca)	Prace Alfreda Lenicy – rysunki, akwarele, obrazy olejne
Wystawa prac artystów-amatorów ⁸²	(1 maja–30 maja)	
Doroczna wystawa prac uczniów Państwowego Liceum Technik Plastycznych ⁸³	(1 czerwca–30 czerwca)	[il. 7]
Wystawa twórczości czechosłowackiego pisarza Aloisa Jiráska (1851–1930) ⁸⁴	(1 lipca–26 lipca)	
Wystawa reprodukcji dzieł Rembrandta ⁸⁵	(1 sierpnia–31 sierpnia)	Pokaz reprodukcji akwafort, rysunków, szkiców
Wystawa prac plastyków ZPAP O. Pomorskiego ⁸⁶	(15 września–17 października)	50 artystów, 118 prac – obrazy, grafiki, rzeźby
Wystawa propagandowa „Oto Ameryka” ⁸⁷	(13 października–24 października)	Na planszach zaprezentowano <i>dokumenty mające pokazać zakłamanie i fałsz amerykańskiej, imperialnej polityki, podlegającej do konfliktów.</i>
Wystawa z okazji 30-lecia pracy twórczej Stanisława Brzeczковского ⁸⁸	(2 listopada–30 listopada)	

77 Trzy wystawy z okazji MPPP-R otwierają swe podwoje, IKP, 1951, nr 270 (13 X), s. 3.

78 Wystawa architektury wnętrz, IKP, 1951, nr 294 (10 XI), s. 5.

79 APB, Sprawozdania roczne z działalności Okręgu [za okres od 20 II 1949 r. do 27 IV 1957 r.], sygn. 1026/23, Sprawozdanie z Działalności Okręgu ZPAP w Bydgoszczy za czas od 12 października 1951 do 31 maja 1952.

80 Wystawa grafiki i rysunku w Pom. Domu Sztuki, IKP, 1952, nr 12 (13/14 I), s. 7; Katalog Rysunki, Akwarele, Grafika, wrzesień 1948.

81 „Bułgaria w krajobrazie” w Pomorskim Domu Sztuki, IKP, 1952, nr 53 (1 III), s. 5.

82 M. Turwid, Amatorzy – w Dniach Kultury, IKP, 1952, nr 119 (18/19 V), s. 4.

83 M. Turwid, Pierwsze kroki, IKP, 1952, nr 155 (29/30 VI), s. 5.

84 Wystawa w Domu Sztuki ku czci A. Jiraska, IKP, 1952, nr 156 (1 VII), s. 9.

85 A.B., Grafika Rembrandta w Pomorskim Domu Sztuki, IKP, 1952, nr 197 (17/18 VIII), s. 5.

86 J. Piechocki, Doroczna wystawa plastyki pomorskiej, IKP, 1952, nr 239 (5/6 X), s. 1.

87 Wystawa o szczęśliwej przyszłości, IKP, 1952, nr 253 (22 X), s. 5.

88 Wystawa zbiorowa prac St. Brzeczковского, IKP, 1952, nr 264 (2/3 XI), s. 5.

Przegląd twórczości członków ZPAP O. Pomorskiego ⁸⁹	(16 listopada–5 grudnia)	Prace musiały być tematycznie związane z wydarzeniem, opowiadać o życiu i kulturze Związku Radzieckiego.
Wystawa „Twórczość Gogola w oczach plastyków rosyjskich i radzieckich” ⁹⁰	(16 listopada–23 grudnia)	100 rysunków i karykatur
Wystawa prac Stanisława Kamockiego ⁹¹	(25 grudnia–21 stycznia)	

1953

Tytuł wystawy	Czas trwania	Artyści biorący udział w wystawie Uwagi
Przegląd twórczości twórców ludowych ⁹²	(1 lutego–13 marca)	Przegląd tkactwa, rzeźby, garncarstwa, koronkarstwa i hafciarstwa z wszystkich regionów Polski
Wystawa prac Stanisława Borysowskiego ⁹³	(10 marca–koniec marca)	
Wystawa fotografii członków Związku Polskich Artystów Fotografików ⁹⁴	(1 kwietnia–30 kwietnia)	Prace bydgoskiego i toruńskiego środowiska fotografików
Doroczny pokaz prac członków ZPAP O. Pomorskiego ⁹⁵	(otwarcie 3 maja)	
Doroczna wystawa prac uczniów Państwowego Liceum Technik Plastycznych ⁹⁶	(otwarcie 27 czerwca)	
Pokaz konkursowych projektów architektonicznych Filharmonii Pomorskiej w Bydgoszczy ⁹⁷	(otwarcie 28 czerwca)	
„Wystawa Kopernikowska” w ramach wydarzenia: „Rok Odrodzenia – rokiem upowszechniania postępowej kultury polskiej” ⁹⁸	(17 lipca–1 sierpnia)	Pokaz prac artystów toruńskich

89 A.B., *Nowe wystawy w Pom. Domu Sztuki w kręgu kultury radzieckiej*, IKP, 1952, nr 282 (23/24 XI), s. 5.

90 M. Turwid, *Sojusznicy Gogola*, IKP, 1952, nr 288 (1 XII), s. 5.

91 M. Turwid, *Spotkanie z Kamockim*, IKP, 1953, nr 6 (4/5 I), s. 6.

92 *O pokazie sztuki ludowej w Pomorskim Domu Sztuki*, IKP, 1953, nr 36 (11 II), s. 3.

93 *Wystawa zbiorowa prac Borysowskiego*, IKP, 1953, nr 59 (10 III), s. 8.

94 *Wystawa fotografii pomorskiej*, IKP, 1953, nr 85 (8 IV), s. 5.

95 *Dziś otwarcie wystawy dzieł malarstwa, grafiki i rysunku*, IKP, 1953, nr 105 (3/4 V), s. 5.

96 J. Piechocki, *Cenny narybek. O dorocznej wystawie prac uczniów Państwowego Liceum Technik Plastycznych*, IKP, 1953, nr 156 (2 VII), s. 5.

97 *Już dziś oglądamy projekty gmachu filharmonii*, IKP, 1953, nr 153 (28 VI), s. 7.

98 *Wystawa Kopernikowska w Bydgoszczy*, IKP, 1953, nr 168 (16 VII), s. 5.

99 *Katalog Przyjaźń Polsko-Radziecka w Plastyce Pomorskiej, Wystawa Prac Członków Okręgu Pomorskiego Związku Polskich Artystów Plastyków*, październik–listopad 1953.

100 *Kiermasz Plastyki zakończy tegoroczny sezon wystawy*, IKP, 1953, nr 287 (2 XII), s. 3.

Wystawa prac członków ZPAP O. Pomorskiego „Portrety rosyjskich i radzieckich naukowców, artystów i literatów” ⁹⁹	(otwarcie 5 października)	
Wystawa „Kiermasz Plastyki” ¹⁰⁰		49 artystów, 170 prac członków ZPAP O. Pomorski

1954

Tytuł wystawy	Czas trwania	Artyści biorący udział w wystawie Uwagi
Wystawa fotografii przyrody Włodzimierza Puchalskiego ¹⁰¹	(13 lutego– 6 marca)	
Retrospektywna wystawa prac ZPAP O. Pomorskiego z lat 1945–1954 ¹⁰²	(otwarcie 10 marca)	
Wystawa twórczości francuskiego plastyka Jeana Effel’a ¹⁰³	(otwarcie 6 maja)	150 rysunków ilustracje do książek i artykułów, cykl prac „Stworzenie człowieka”, rysunki satyryczne
Pokaz malarstwa, rzeźby i grafiki żołnierzy Pomorskiego Okręgu Wojskowego ¹⁰⁴	(otwarcie 29 maja)	Prace 13 żołnierzy-amatorów zrzeszonych w ogniskach plastycznych w jednostkach wojskowych oraz w Domach Oficera w Polsce
Wystawa wybranych prac z III Ogólnopolskiej Wystawy Plastyki z CBWA „Zachęta” w Warszawie ¹⁰⁵	(otwarcie 6 czerwca)	
Doroczny pokaz uczniów Państwowego Liceum Technik Plastycznych ¹⁰⁶	(lipiec)	
„II Wystawa Fotografiki członków Związku Polskich Artystów-Fotografików Okręgu Bydgoskiego” ¹⁰⁷	(15 sierpnia– 15 listopada)	
Wystawa Projektów architektonicznych bydgoskich biur projektowych i „Pracowni Konserwacji Zabytków z Torunia” ¹⁰⁸	(otwarcie 24 września)	

101 M. Turwid, *Spotkania ze sztuką. Galeria jakich mało*, IKP, 1954, nr 20 (24/25 I), s. 3.

102 *Katalog Plastyki Pomorskiej 1945–1954 Związku Polskich Artystów Plastyków Okręgu Pomorskiego*, marzec 1954; *Plastycy pomorscy dla uczczenia II Zjazdu Partii*, IKP, 1954, nr 58 (10 III), s. 7; *Przed nowym sezonem wystawowym na Pomorzu*, IKP, 1954, nr 4 (6 I), s. 5; Wernisaż zaplanowano z okazji uczczenia II Zjazdu Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej. Pokaz miał rozpocząć się 16 stycznia, jednak nie zrealizowano go w tym czasie, a dopiero w marcu.

103 *Wystawa rysunków Jeana Effel’a w Pomorskim Domu Sztuki*, IKP, 1954, nr 107 (7 V), s. 5.

104 *Wystawa plastyki żołnierzy Pomorskiego Okręgu Wojskowego*, IKP, 1954, nr 126 (29 V), s. 5.

105 *Dzieła wybrane współczesnej plastyki na wystawie w Pom. Domu Sztuki*, IKP, 1954, nr 136 (10 VI), s. 5.

106 M. Turwid, *Trzy wystawy*, IKP, 1954, nr 177 (28 VII), s. 3.

107 *Wystawa Fotografiki okręgu bydgoskiego*, IKP, 1954, nr 196 (19 VIII), s. 5.

108 S. Klajbor, *Architekci bydgoscy mają poważny udział w dorobku budownictwa socjalistycznego*, IKP, 1954, nr 229 (26/27 IX), s. 7.

Wystawa prac plastyków-amatorów ¹⁰⁹	(otwarcie 1 października)	40 twórców, 117 prac
Wystawa prac członków ZPAP O. Pomorskiego ¹¹⁰	(3 października– 31 października)	62 artystów, 200 prac

1955

Tytuł wystawy	Czas trwania	Artyści biorący udział w wystawie Uwagi
Wystawa absolwentów bydgoskiego Państwowego Liceum Technik Plastycznych w ramach obchodów 10 rocznicy wyzwolenia Bydgoszczy ¹¹¹	(otwarcie 23 stycznia)	180 prac
Wystawa prac Tymona Niesiołowskiego ¹¹²	(27 marca– kwiecień)	Wystawa jubileuszowa z okazji 50-lecia pracy twórczej Tymona Niesiołowskiego [il. 8]
Wystawa jubileuszowa Wacława Dobrowolskiego ¹¹³	(5/6 czerwca– 18 czerwca)	
Doroczny pokaz uczniów Państwowego Liceum Technik Plastycznych ¹¹⁴	(czerwiec)	
Pokaz prac Społecznego Ogniska Artystycznego ¹¹⁵	(czerwiec)	Ekspozycja zorganizowana z okazji V Światowego Festiwalu Młodzieży i Studentów w Warszawie.
Wystawa podsumowująca 10-letni dorobek artystyczny toruńskiego Wydziału Sztuk Plastycznych Uniwersytetu Mikołaja Kopernika ¹¹⁶	(otwarcie koniec lipca)	Ekspozycja zorganizowana z okazji V Światowego Festiwalu Młodzieży i Studentów w Warszawie.
Ogólnopolska Wystawa Fotografiki członków Związku Polskich Artystów Fotografików ¹¹⁷	(23 października– 10 listopada)	Ponad 200 prac
Wystawa prac członków ZPAP O. Pomorskiego ¹¹⁸	(27 listopada– styczeń 1956)	172 prace

109 Z wystawy *prac amatorów-plastyków*, IKP, 1954, nr 233 (1 X), s. 6.

110 *Wśród grafików Pomorza*, IKP, 1954, nr 253 (24/25 X), s. 5.

111 *Festiwal Szkół Artystycznych dla Uczczenia X-Lecia Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. Katalog Wystawy prac absolwentów Państwowego Liceum Technik Plastycznych w Bydgoszczy. Centralne Biuro Wystaw Artystycznych Oddział w Bydgoszczy*, styczeń–luty 1955.

112 *Katalog Wystawy. Wystawa Jubileuszowa Tymona Niesiołowskiego w 50-lecie Twórczości Artysty*, marzec–kwiecień 1955.

113 *Anons*, IKP, 1955, nr 107 (6 V), s. 5.

114 *Wystawa prac uczniów Państwowego Liceum Technik Plastycznych*, IKP, 1955, nr 153 (29 VI), s. 3.

115 M.P., *Popisy uczniów „Ogniska Artystycznego”*, IKP, 1955, nr 144 (18 VI), s. 5.

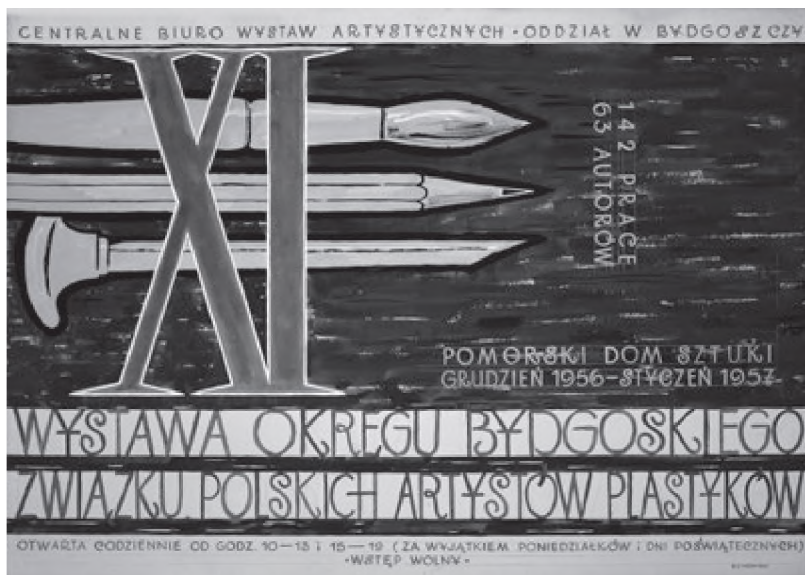
116 *Zwiedzajcie ciekawe wystawy*, IKP, 1955, nr 189 (10 VIII), s. 3.

117 *Polska fotografia w dalekich zakątkach świata*, IKP, 1955, nr 257 (28 X), s. 3.

118 *Katalog X Wystawy Okręgu Bydgoskiego*, Bydgoszcz-Toruń, 1955–1956.

Il. 9. Plakat z Wystawy Zbiorowej Prac Malarskich i Rysunków Felicji Kossowskiej [proj. Bronisław Zygfryd Nowicki], ze Zbiorów Specjalnych WiMBP w Bydgoszczy, sygn. DŻS XIV.2.5

Il. 10. Plakat XI Wystawy Okręgu Bydgoskiego Związku Polskich Artystów Plastyków [proj. Bronisław Zygfryd Nowicki], ze Zbiorów Specjalnych WiMBP w Bydgoszczy, sygn. DŻS XIV.2.5

1956

Tytuł wystawy	Czas trwania	Artyści biorący udział w wystawie Uwagi
Wystawa „Kazimierz Śramkiewicz. Wystawa Zbiorowa. Malarstwo, grafika, rysunek” ¹¹⁹	(22 stycznia– początek lutego)	
Wystawa prac członków ZPAP O. Warszawskiego ¹²⁰	(15 lutego– 4 marca)	72 artystów
„Wystawa wycinanki chińskiej” ¹²¹	(15 marca– 3 kwietnia)	
Wystawa plastyków ZPAP O. Pomorskiego ¹²²	(8 kwietnia– 7 maja)	
„Felicja Kossowska (1886–1956). Wystawa zbiorowa prac malarskich i rysunków” ¹²³	(13 maja– 6 czerwca)	[il. 9]
Wystawa reprodukcji dzieł Impresjonistów i Postimpresjonistów ¹²⁴	(13 maja– 6 czerwca)	
Wystawa osiągnięć uczestników Ogniska Artystycznego ¹²⁵	(9 czerwca– 17 czerwca)	859 prac
„Rembrandt. Wystawa reprodukcji grafik i malarstwa w 350 rocznicę urodzin artysty” ¹²⁶	(12 sierpnia– 9 września)	Prezentacja 106 reprodukcji
Wystawa fotografii Bydgoskiego Związku Polskich Artystów Fotografików ¹²⁷	(25 września– 11 października)	
„Wystawa Tkanin i ceramiki Artystycznej Pracowni Doświadczalnej ZPAP w Warszawie” ¹²⁸	(14 października– 11 listopada)	
XI wystawa ZPAP O. Pomorskiego ¹²⁹	(2 grudnia– 6 stycznia 1957)	63 artystów, 142 prace [il. 10]

119 Wystawa zbiorowa prac Kazimierza Śramkiewicza, IKP, 1956, nr 19 (22/23 I), s. 7.

120 Wystawa plastyków warszawskich, IKP, 1956, nr 42 (1 II), s. 5.

121 Wystawa sztuki chińskiej w Bydgoszczy, IKP, 1956, nr 42 (1 II), s. 5; *Piękno zakłęte po mistrzowsku w twory z papieru*, IKP, 1956, nr 62 (13 III), s. 5; Z. Pastewska, *Moje wrażenia z wystawy wycinanki chińskiej*, IKP, 1956, nr 66 (17 III), s. 6.

122 *Wśród plastyków bydgoskich*, IKP, 1956, nr 90 (15/16 IV), s. 5.

123 *Nowe wystawy*, IKP, 1956, nr 123 (24 V), s. 5.

124 *Nowe wystawy*, IKP, 1956, nr 123 (24 V), s. 5.

125 *Otwarcie wystawy żołnierzy-plastyków*, IKP, 1956, nr 170 (18 VII), s. 3.

126 *W 350 rocznicę urodzin Rembrandta*, IKP, 1956, nr 193 (14 VIII), s. 5.

127 APB, *Protokoły z Walnych Zebrań Okręgu Bydgoskiego [Oddziałów i Sekcji ZPAP] 1956–1964, Wykaz wystaw terenowych organizowanych na terenie działalności Oddziału Bydgoskiego CBWA w czasie od m-ca marca 56 do dnia 25 kwietnia 1957 roku*, sygn. 1026/3.

128 *Katalog Wystawy Tkaniny Doświadczalnej Pracowni ZPAP w Warszawie*, Bydgoszcz październik–listopad 1956; J. Piechocki, *Ściany mienią się od barwnych makat...*, IKP, 1956, nr 248 (17 X), s. 5.

129 *Katalog XI Wystawy Okręgu Bydgoskiego Związku Polskich Artystów Plastyków*, grudzień 1956–styczeń 1957.

Bibliografia

Archiwalia

Archiwum Państwowe w Bydgoszczy

Zespół Zarząd Okręgowy Związku Polskich Artystów Plastyków w Bydgoszczy, sygn. 1026.

Literatura

Derkowska-Kostkowska B., *Kasynowe Towarzystwo „Wypoczynek” w Bydgoszczy i jego dom związkowy*, „Materiały do dziejów kultury i sztuki Bydgoszczy i regionu” 1998, z. 3, s. 31–44.

Julga K., *Dwadzieścia lat plastyki w województwie bydgoskim*, Bydgoszcz 1964.

Olszewski A.K., *Dzieje Sztuki Polskiej 1890–1980 w zarysie*, Warszawa 1988.

Studzińska J., *Socrealizm w malarstwie polskim*, Warszawa 2014.

Katalogi wystaw

Zbiory Muzeum Okręgowego im. Leona Wyczółkowskiego w Bydgoszczy.

Zbiory Specjalne Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej w Bydgoszczy.

Zbiory Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu.

Prasa

„Ilustrowany Kurier Polski”, 1946–1956.

„Arkona”, 1946–1948.

Netografia

Państwowe Liceum Technik Plastycznych, Historia szkoły, <https://www.gov.pl/web/plastyk-bydgoszcz/historia-szkoly2> [dostęp: 21.04.2025].